

»VELEBIT«
MAGAJNA BOGOMIR

Bronasti kip na polotoku se je ostro risal v mesečino. Glava je bolešno visela proti upognjenim rokam; v naročje so hotele objeti vso skrivnost, ki je kipela z morja v višave, iz tisočletij živo visokost, čudno lepo in sveto. V svetlobi so bledikasto odsevale v skalo pod kipom uklesane črke: — Na ta polotok je naplavilo morje truplo...

Iz razpoke v skali je rastle mahovje in zakrivalo ime. Barica se ni trudila, da bi ga razgrnila. Gledala je le v globine pod seboj. Skalovje je tonilo v nje in še mesečina, ki je padala mimo gora, mimo kipa, mimo školjk in grivastih alg, je umirala v črnem brezdanzju podvodnih tema.

V obzorju na bregovih onstran zaliva se je svetlikalo mesto v motnem sijju svojih luči. Okno njegove hiše, ki gleda na morje, je samevalo v temi. Luč ni svetila na njem, kajti on je potoval in Barica ga je na polotoku pričakovala vsako noč.

»V črni noči se povrnem,« je govoril ob slovesu njen mož, godbenik Igor. »Hotel bom, da me boš ti videla najpoprej, takrat ko bo spalo mesto.«

Tri leta sta iskala skupaj. Rekel je on: »Godbo ustvarim po tebi in tvoji duši, da bo zapelo vse mesto ob njej. Hočem te ovenčati z najlepšo godbo svoje duše.« Vsak dan je pravil tako. Godbe pa ni bilo. Nepopisani listi so samevali na harmoniju.

»Pojdem v beznice. Po blatu bom brodil in zahrepenel po tebi, ki boš visoko nad njim.«

Šel je in se vrnil s sklonjeno glavo. Ni se dotaknil belih listov.

»Nad vse lepa je misel, ki jo najde človek ob vzhajajočem solncu v zalivu. Tebe hočem upodobiti v njo.«

Vrnil se je. V njegovih zenicah je ležala plašna nemoč.

»Hočem bičati tvojo dušo, da boš zajokala in ustvarjal bom iz tvojih solz. To noč sem odpeljal iz gledališča zvodljivo igralko Mirjam. Mnogo ljudi je videlo, kako sem jo v noči vodil skozi gaje nad mestom. Njena kri je vriskajoča strast in njeno telo opijanja srce v blazno omamo.«

Barica se je nasmejala: »Vem, da se je niso dotaknile tvoje roke, da je niso pila tvoja usta.«

Beli listi so ostali prazni.

»Bog je plašljivcem večna laž in tolažba. Ne morem te opevati ob njem.«

Nosila je na njegovo mizo jedi in pijače. »Pij in jej!«

Ni se dotaknil jedi, ni okusil pijače. Skozi okno je strmel in blodil s pogledi čez morje. Tedaj je raztrgala svoje srce, dvignila mu je glavo z desnico.

»Pojdi in poišči svojo dušo! Pojdi v tujino! Morda boš spoznal potem.«

»Barica, ti si moja duša,« je odgovoril.

Zopet je raztrgala svoje srce: »Iz daljnjih obzorij se ozri nazaj. Morda boš našel svojo dušo.«

»Ti si moja duša, duša iz kamenov klesane pokrajine, dehtenje cvetja smilja, pesem lavorik.«

»Komaj slutiš še. Pojdi in poišči! Dveh ljubečih se bitij ne ločijo razdalje.«

Odšel je na ladjo. »Išči, išči! Pij dobro in zlo, in ko boš sam, prislušuj mojim stopinjam! Pomagala bom iskati tudi sama.«

Na harmoniju so plakali beli listi. Vsak dan je brisala prah z njih. Dotaknila se je s prsti tipk in sanjarila:

Godbo ustvarim po tebi in tvoji duši, da bo zavrisvalo mesto...

Vsako uro je šepetala skozi okno: »Vrni se!« Ni ga bilo.

Njeno telo je ginilo v pričakovanju in oči se niso smejale več. Prišli so k njej ljudje iz mesta. Opazovali so jo in se spogledovali med seboj. Težko prikrita naslada jim je ležala na ustnicah. Pasli so se v veselju, ker je žalost senčila lepoto, ti ljudje iz kavarn, gledališč in lepo urejenih vrtov: »Rekli smo ti že poprej, Barica! Tako je. V beznice podcestne je šel in poln nezvestobe je vodil zvodnice v gaj. Lagal je, da je umetnik in ure je ubijal v brezdelje in greh. Tako smo hoteli povedati poprej, a bali smo se raniti tvoje srce. Sedaj pa je on za tebe le še mrtvec. Lepo poklekni, Barica, dvigni roke kvišku in zahvali Boga, da je šel in še lepo poprosi Boga, naj se ne vrne nikdar več.«

Barici so zagorela lica. Odprla je vrata. »Bali ste se ga, strahopetci rdečelasi, in radi njegovega visokega pogleda vam je razjedala dušo umazano zavist. Bežite izpred mene, hinavci, da ne ostane v tej sobi smrad vaših gnilih teles. Vrnil se bo in vas bičal, če se ne bo bal, da onečasti svoj bič na vaši spolzki koži.«

Tolažniki so odšli. Živela je sama, le mladi otroci so včasih zarajali pod njenim oknom. »Zapoj nam kaj, lepa gospa,« so prosili. Razvedril se ji je obraz in pela je otrokom, ki so razumeli to, kar niso razumeli odrasli:

»Iz tujih krajev moj mornar
zasanjal je v rdeči svet,
zasanjal je v ljubeči cvet.
Ni dalij merilo oko.
Živ veter, morje in nebo
steza je tvoja, moj brodar!...«

Otroci mesta so prislunili pesmi in se zamislili v daljno bodočnost. »Nasproti mu pojdem vsak večer. Z mislijo, ki bo zbežala k njemu preko morskih ravni, ga bom priklicala k sebi.«

Vsak večer je pričakovala na polotoku in polagoma je pričel vstajati strah iz prečutih noči v njeno dušo.

»In vendar se povrne prav gotovo,« je rekla ob kipu. »Dospel bo brod iz srebrnih mesečin. Rdeči cvet bo rasel na njegovih prsih. Stopil bo čez krn v njeno naročje.«

»Barica, kot bazilisk sem uprl oči v svet in ga prodril s pogledom. Našel sem srce, ki ni samo košček mesa; je živa kri, molitev slavospevska. Ko se ona potoči v dušo, najde le eno, do zamaknjenja sveto. Barica, hčerka Peruna, duša iz kamenov klesane pokrajine, dehtenje cvetočega smilja v ogradah, pesem lavorik, ti si odsev mojih nebes...«

V polotok so se lomili valovi in se pršili v roje zvezd. Padale so nazaj v morje in gasnile kot mrtve. Ujela jih je v dlani in v dlani so umrle. Šel je iskat tako, ki bi ne ugasnila nikdar. Nad njo, nad Velebitom je gorela zvezda na nebu. Barica je zastrmela v njo. V sladki grenkosti je vztrepetal srce. Zenice so ji ogenjček z neba upile vase. »Božica neba, posveti mi v oči in pokaži mi pot. Preko tebe pošiljam svojo misel v njegove oči.«

V daljnem obzorju je zatulila sirena. Velika ladja se je porajala iz njega in zajadrjala v cesto zlate mesečine in plula kot veličastna pravljica proti pristanišču. Zamislila se je: »Na čolničku z rdečimi jadrji se pripeljem,« je rekel. »Je li dospel z ladjo, ki je črna kot senca?«

Postavila se je tik kipa. Bronaste temne oči so kalno strmele v njo. Silne mišice na upognjenih rokah so kričale, kot da hočejo vkleniti njeno telo k izbočenim prsim.

— Perun — Sventovid —

»Kdo si?« je zaklicala v kip.

»Kdo si?« je odgovoril bron.

— Vesna — pomlad —

Stisnila je dlani na oči: »Junak, zmagovalec, z zvezdo v svoji duši!«

»Kdo govori?«

V brezmejne globine sega morje in nima dna. Do blaznosti neskončno je obzorje. Kam. Barica, naj pohiti tvoj klic, ki je le šepet? In da bi bil kot bobnenje iz oblakov, bi ne prehitel obzorja, bi ne segel do dna. Strmela je v kip. Oči so jo hlenile nase. Zbegano je dvignila roko in se dotaknila brona. Roke so jo vklenile. Vzkliknila je in stisnila lice k licu: »Pokrajino sem hotel žreti. Z ladje sem skočil. Sedem dni in noči je potovalo moje truplo skozi valove, ki sem jih s svojimi usti odrival. Dosegel sem zemljico in spoznal. Na Velebit nisem mogel več, mrtvec na obali. Ni bilo tebe, žena, da bi ti v zenicah zagledal odsev visoke zvezde. Ugrabil bi te, žena na bregu! Kot črn gavran bi se zagnal vate, izkljuval ti oči in iskal zvezdo v njih in če bi je ne bilo tam, bi ti izkljuval srce in jo poiskal med krvjo. — Vesna — Vesna...

Zagibalo se je morje. Val je udaril čez breg in ji spodmaknil noge. Koleni sta udarili v kamen, zakričala je v bolečini in zagrabila z roko v mah. Strah ji je stisnil srce. Iz mahu v dlani so se plazile korenine. Iz njih se je točila v mesecu blesteča se voda morja. Stoletni mah je iztrgala iz njegovega imena:

— Na polotoček ta je naplavilo morje truplo Vazilija Gorjana — slikarja —

Bledo kot smrt je svétla mesečina v novoodkríte črke.

Gore je hotel doseči in se je vrgel v morje.

»Igor je mrtev,« je zaklicala v noč.

Vazilij jo je gledal čez razdivjano planoto morja in se smehljal. Barica je ostrmela. Ustnice na kipu so se razmaknile in Vazilij je govoril neslišno: »Srečal je Vesno in zmagal bo smrt...«

V črne razjedene kovinske oči je legala vlaga. Prst njegove dlani je kazal proti vrhovom Velebita. Nad njimi je vztrepetalava ognjena zvezda.

* * *

Hitela je preko čeri. Porajalo se je jutro. Iz morja so kipele megle v ozračja. Kot ogromni metulji so plahutale proti obronkom in mimo vrhov. Vzhajajoče solnce je požarevalo v oblakih. Kot da so vse gore polne živih bitij, ki se bore le za pot navzgor.

Hitela je z njimi. Kamenite steze so se gubile za njo. Med skalovjem pred njo se je prikazal človek. Kot pijan je stopal proti prepadam, kot da je prišel iz noči in ga slepi beli dan. Razmršeni lasje so se mu usipali čez obraz. Zagledal se je za hip v njo, se zasmel blodno in zavil za skalovje. Črna ptica gavran je zavreščala tik nad njim, zakročila, obvisela na previsu in brusila kljun ob sivo skalo.

Zgrozila se je. »Išče, še po smrti išče, še po smrti potuje duša iz kipa na morju. Ali pa je bolni človek, ki hoče poiskati mir.«

Skočila je čez zid in bežala preko ograde, plezala po strminah, grabila za sive grebene. Dehteči smilj je silil izmed prstov. Vonj ji je pijanil dušo, omotičnost je legala v misel. Temotna oljka je rastle iz suhe skale in razprostirala veje v križ.

»In če je Vazilij lagal? — Igor! — Črni možje! Nosilnica z belim prtom. Vrnil sem se, bo kričal njegov voščeni obraz. Kje je zvezda, kje je naše solnce, da ga utrgam? Si bila na Velebitu — žena? Utrujen sem in v smrt mi je omahnila glava. Podloži jo s svojo desnico in dvigni obraz, dvigni mojo desnico in sklati solnce ž njo!

Velebit — Velebit — Velebit! — Kje si gora Velebit? Kaj si gora Velebit? Pil sem smrad in vonj mire, slušal sem pesem pijancev in harmonijo svetov. Kje in kaj so otroci Velebita — ljudje — lepota — bog? Ljudje — rumenolasci — usesani so eden v drugega — polipi — eden iz drugega kradejo hrano. Lepota — tipke harmonija — s pestjo udarim vanje in ni jih več — in bog — večna laž in tolažba plašljivcem...

Velebit je višji, žena, kaj je Velebit?

»Hočete jagod, lepa gospa!«

Pastir se je ustavil ob njej. Njegove oči so gorele široko.

»Drevo sem olupil in jagod naložil v lub.«

Sladke so in že v ustih se stopijo. Kri poživijo in srce, lepa gospa!«

Vzradostila se je.

»Daj mi jih in povej, koliko je ura!«

Dvignila ga je v naročje. Črnolasec je vztrepetal. Njegovi udi so bili živi kot od kače, ki se je razgrela v solncu na pečini. Barica ga je privila k sebi: »Kaj si ti sok te zemlje? Poznaš ljudi, lepoto in boga. Romarju bi rada pripovedovala o njih.«

Pastir jo je gledal v oči in se smejal — otrok človek in sol te zemlje...

»Zakaj ne odgovarjaš?«

»Pustite me na tla!«

Strmel je v ozračje.

»Zakaj ne odgovarjaš?«

Zasmel se je. »Vprašali ste, koliko je ura. V najvišjo stran je prispelo solnce. Molil sem, lepa gospa! Hočete, da Vam zapojem še, da bodo prisluhnile moje ovčke. Joj, kolika je Velebit planina, da siv je sokol preleteti ne more — joj, kolika je Velebit planina...«

Zasmel se je zopet.

Zapel sem lepo, Vam, lepa gospa, da boste povedali mornarju. In vendar ni več daleč do vrha. Človek je človek in silnejši od sivega sokola in bela krila človekova potujejo više. Toda v ono stezo je ponorje, lepa gospa! Naravnost le je pot na Velebit. Nesite jagod svojemu mornarju!«

Z nasmehom je zbežal k ovcam.

»Kdo je postavil mejo mojim stopinjam? Pesem me je imenoval. Kot nebo je sinja barva v ponorjih. Lahko je dom pesmi.

V harmoniji svojega srca me je spočel. Rodila sem se, kot da bi njegovo srce kot roža razvrgla cvet in dahnila v solnce svojo rdečo barvo. Zakaj sem mu rekla: Pojdi in išči! Nastavila bi mu sebe: Glej vame, glej se v zrcalu! Spočel si me sam — moje rojstvo iz tebe pa je bila — velebit — slika silnih gora — velebit — odet v škrlat ljubezni, lepote in krščanstva. V vrh Velebita ti pojdem nasproti in se postavim pred tvoje zenice, da me boš pil in srkal vase. V globine pod prepade potuje morje. Zaplavala ti bom v naročje. Kot zlato ptico pevko ožarjeno od solnca in zarij, me boš gledal, mornar, ki nisi mrtev in mrtev biti ne moreš. Nastavil boš dušo, rdeči dom nove ljubezni, da poletim v njo.

Kako lepo je biti pesem — zlata ptica!

Kako lepo je plavati preko pobočij Velebita.

Kako lepo je potovati v dušo pravega človeka in postati v njej podoba božanstva!

Kako lepo je biti pesem — zlata ptica!

* * *

Solnce se je dotaknilo morja. Kot živa kri je gorel Velebit in se kopal v odsevih rdečih oblakov. Barica se je vračala z vrha.

»Videla sem z vrha njegovo podobo, ki je pogled z višav pravljичne gore v solnce. Igor ni mogel zgrešiti samega sebe, le spoznati se je moral.«

Ustavila se je. Ponorja so visela do zaliva, v orjaško strugo, po kateri se pretaka vedno živo, nikdar gnilo morje.

Barve so padale kot slapovi mimo pobočij čez previse do voda in se pršile v njih v žaraste mavrice. Gledala se je v njih. Rdečila so se ji lica kot v ognju. Veter je vihral z njenimi kodri in se upiral v telo, ki se je začrtalo v živi vitkosti pod sinjo obleko, kip najlepši, živ radi duše in krvi, radi nenarejenih lepot in čarobnih strasti, kip vriskajoč v kipenju novega življenja — Vesna, hčerka zemlje in človeka, rojena v najlepšo zibelko, ki počiva na prsih matere zemlje, na Velebit — sinjo planino, ki leži ob sredozemskem jezeru, najlepšem jezeru sveta. Zavriskala je: »Morje, morje; gore, gore; solnce, solnce...«

Glas je udaril čez zaliv, se odbil v skalovju onkraj morske doline, podložene z mehko blazino sinjih voda, in zarajal v srebrnih vtincih nad krajino.

»Rekla sem danes še: Ne pride. Pelin, grenka roža, ti si moj sladki cvet! On pa se je vrnil z veliko ladjo v noči. Postavil je na svoje okno luč in je svetila noč in dan. Videla sem jo z vrha Velebita.«

»Večer!«

K meni se je vrnil in jaz bom njegovo sveto zrcalo.

Spustila se je po bregu. Kot meglica se je zdela sama sebi, ko so bežale strmine za njo, ko je rasel Velebit proti nebu. Dotaknila se je noga enega cveta in že je zaplavala nad drugim. Ob beli stezi so rastle kameni, visoke suličaste svetiljke, na katerih je gorela mesečina. Od časa do časa so temni bori strnili veje nad stezo ali je zašepetala lavorika iz ograde. Smilj je dehtel.

»Kako si zal, Velebit, zemlja naša, pesem naša s pesmijo na sebi!« Kot stopnice v nebo so tvoja pobočja. Prideš na vrh in zagledaš luč. Videla je pastirja, ki je sedel na visoki skali in pel v večer:

»Joj, kolika je Velebit planina, da siv je sokol preleteti ne more...«

»Joj, kolika je Velebit,« je ponovila Barica. Na drugi strani zemlje je stal in ga je videl. Velikan je bil, ki je segel z orjaško roko k njemu, ga zagrabil v dušo in pritegnil k sebi nazaj, da ga postavi na svoje teme, odkoder bo godbenik zvonil rdečo pesem v doline in morja.«

Utrgala je smilja in si ga vplela v lase. Zlate zvezdice so zadehtele med kodri. Mala jadrnica jo je čakala v zalivu. Razvila je platno in ladjica je zbežala po razgibanem morju, Velebit se je zagrnil v vijoličnost noči, skozi katero je prosevala mesečina. Kip slikarja Vasilja je nepremično sameval na obrobku polotoka. Barica je prepevala poltiho. Morske ptice, ki so snivale na čereh, so se budile, plavale nad njo, pobliskavale v zlatih črtah, ko je mesec svetil v krila, in sedale nazaj na vrhove in čeri s plahim strmenjem: Čudno bitje, človek — žena — se je peljala mimo njih.

Mesto se je pripeljalo k njej. Temni, polnagi dečki so privezali ladjico v pristan. Široko so se jim smejale oči.

»Lepa gospa je šla po rdeče jagode na Velebit.«

Stopili so krog nje in jo spremljali po bergoviti ulici nad mesto.

* * *

Igor je pričakoval ženo.

Ob oknu je stal in gledal na gore.

Duša ne pozna do duše razdalj. Gledal je Barico na Velebitu in postavil na okno luč.

Mimo so hodili ljudje in se čudili: »Kdo je ta, ki hoče svetiti v beli dan?«

Klical je: »Velebit! Velebit!«

Gora je odgovarjala. Kot ogromne zavese so padali prepadi izpod neba. Pokleknil je na tla in razprostrl roki:

»Velebit, zemljica naša, sveta gora, Perun — Sventovid — pošlji ženo Vesno v moje naročje!«

Pod latnikom se je oglasila pesem otrok.

»Barica!« je zaklical, ko je vstopila.

»Pozdravljen, mornar zmagovalec!«

»Joj, kolika je Velebit planina, da siv je sokol preleteti ne more,« so peli otroci.

»Barica, preko razdalij si dahnila novo misel v moje srce. V tipkah harmonija ni muzike. Sivi sokol bo preletel planino, sivi sokol, človek. Perunu bom stopil na teme. Skozi oblake bom segel z roko, zagrabil svilen zavese neba, jo pretrgal na dvoje, ukradel solnce in si ga vzel za prestol, na katerem bova kraljevala mimo postav in zakonov v novem svetišču.

Perunu, ki bo igral na vrhu z ognjem padajočih strel, bova z nasmehom odpevala Vesna ti, Sventovid jaz in boš ti, pomlad Vesna mati otrokom pod cvetočimi trtami.«